

УДК 338.45

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МЕХАНІЗМІ
УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ**

А. А. Ващенко, аспірант, ПВНЗ «Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій», ann.vaschenko@outlook.com

У статті досліджується ефективність виробничо-господарської діяльності та її місце в механізмі управління промисловими підприємствами. Проаналізовано ефективність виробничо-господарської діяльності та процес управління ефективністю. Обґрунтовано взаємозв'язок між управлінням ефективністю та управлінням діяльністю підприємства. Визначено методи оцінки ефективності діяльності підприємства.

Ключові слова: ефективність, виробничо-господарська діяльність, управління, результат, оцінка, підприємство, прибутковість.

Постановка проблеми. Трансформація економічних відносин в Україні диктує нові підходи до управління підприємствами. Оскільки сучасні умови господарювання, жорстка конкуренція вимагає від підприємців зважених управлінських рішень, побудови раціонального функціонування підприємства – необхідно реально оцінювати ефективність його діяльності. Розвиток ринкових відносин зумовлює необхідність вирішення проблеми підвищення ефективності діяльності підприємств, що сприяло б зростанню їх конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках. Важливим є побудова адекватної системи показників оцінки, які всебічно характеризують ефективність використання усіх видів ресурсів, ефективність політики ціноутворення, ефективність політики формування та використання прибутку. Таким чином, проблема підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності посідає важливе місце серед актуальних проблем в економіці і вимагає подальшого розвитку теоретичної та методич-

ної бази.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні поняття «ефективність виробничо-господарської діяльності» є одним із найпоширеніших та досліджується багатьма вітчизняними та зарубіжними фахівцями, такими, як С. В. Мочерний [1], Л. Г. Мельник [2], Н. Г. Метеленко [3], Г. А. Семенов [6], В. І. Кулаков [7], О. С. Іванілов [8], А. В. Куценко [9], І. Бойчик [10] та інші. В своїх працях вони досліджують економічні категорії «ефективність», «управління», методи оцінки ефективності, методи та функції управління ефективністю. Проте аналіз ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства, її оцінка та визначення її місця в складному механізмі управління підприємством потребує подальшого розвитку теоретичної та методичної бази.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є дослідження економічної категорії «ефективність виробничо-господарської діяльності» та визначення її місця в механізмі управління промисловим підприєм-

ємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багато науковців досліджує та дає своє визначення категорії «ефективність». Так, С. В. Мочерний вважає, що це здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат [1, с. 508]. Є. Брагін визначає ефективність як відношення отриманого ефекту (результату) і витрат різного роду ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних) на його досягнення. К. С. Салига також досліджує економічну ефективність господарської діяльності підприємства. Він вважає, що оцінка ефективності діяльності підприємства є завершальним етапом фінансового й управлінського аналізу. Пол Хейне ж ототожнює поняття «ефективність», «економічність» та «результативність».

Таким чином, більшість науковців визначають ефективність діяльності підприємства як відношення результату (ефекту) до витрат, завдяки яким його отримали. Ефективність показує не сам результат, а те, якою ціною він був досягнутий. Тому ефективність найчастіше характеризується відносними показниками, що розраховуються на основі двох параметрів – результату і витрат [2, с. 245]. І узагальнити механізм визначення ефективності можна буде таким співвідношенням [3, с. 165]:

$$E_f = E/V, \quad (1)$$

де E_f – ефективність;

E – ефект (результати);

V – витрати (ресурси).

З вище викладеного матеріалу ми бачимо, що економічна ефективність – це вид ефективності, що характеризує результативність діяльності підприємства, особливістю якого є вартісний характер засобів (видатків, витрат) досягнення цілей (результатів).

Дослідження процесу управління ефективністю на промислових підприємствах передбачає необхідність визначення поняття «управління виробничо-господарською діяльністю». В Господарському кодексі України під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на ви-

готовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [4]. На думку авторів [5, с.23], виробничо-господарська діяльність – це організаційно-економічний процес пошуку і використання можливостей виробництва, обміну та розподілу продукту відповідно до поставлених цілей та завдань. Г. А. Семенов вважає, що виробничо-господарська діяльність – економічна система, яка має об'єкти подвійної природи. З одного боку, це елементи, що визначають виробничо-технічну структуру організації, знаряддя й предмети праці, а також технологічні правила, що регламентують процеси виробництва, розподіл продукції, проведення досліджень і розробок. З іншого – це чинники, що визначають соціально-економічну структуру організації, фахову підготовленість і спроможність до трудової діяльності учасників, їх соціальні сукупності (колективи, робочі групи, відділи), характер розподілу повноважень і відповідальності між працівниками, групами, колективами у процесі прийняття управлінських рішень та їх неформальні відносини [6].

В. І. Кулаков стверджує, що під виробничо-господарською діяльністю слід вважати діяльність з впорядкування, взаємоузгодження роботи та реалізації покладених функцій сукупності елементів і частин, в ході постійного взаємозв'язку з метою створення (виробництва) певної продукції, виконання робіт або надання послуг, підпорядкування кожного елемента системи спільній меті [7]. Таким чином, зрозуміло, що виробничо-господарська діяльність супроводжується процесом використання сукупності ресурсів і від того, наскільки оптимально використовуються ресурси, залежить ефективність цієї діяльності.

Будь-яка діяльність, в тому числі і виробничо-господарська, потребує організації та управління. Управління в широкому розумінні – це діяльність, спрямована на координацію роботи інших людей (трудових колективів), яка є складною системою. Процес управління підприємством передбачає диференціацію та координацію управлінської діяльності за виконуваними функціями, до яких відносяться [8]:

– планування;

- організація;
- мотивація;
- контроль.

Процес управління являє собою суму усіх функцій щодо об'єкта управління. Вони зумовлені кооперацією і поділом праці всередині управлінського персоналу, і ним властиве замкнене коло підфункцій, які поєднані спільністю значення і відіграють певну роль в управлінській діяльності. [9]

Тобто, процес управління – безперервна взаємодія та координація дій персоналу по виконанню функцій управління, що дає змогу досягти мети господарської діяльності. Управління розглядається як процес, тому це потік безперервних дій (управлінських функцій), а не одноразове рішення.

Таким чином, управління виробничо-господарською діяльністю, на наш погляд, це комплекс заходів з планування, організації, мотивації, контролю виробничо-господарської діяльності з метою підвищення її ефективності у довгостроковій перспективі, а також цілеспрямована дія на колектив робітників з метою досягнення цілі виробництва.

Ефективність виробничо-господарської діяльності, на нашу думку, є, свого роду, кінцевим показником вдалого (невдалого) управління цією діяльністю.

Управління ефективністю виробничо-господарською діяльністю – складова процесу управління підприємства в цілому і спирається на загальні управлінські функції.

На думку автора А. В. Куценко, забезпечення процесу управління ефективністю діяльності підприємства визначає низку вимог до нього, а саме [9, с.23]:

- інтегрованість загальної системи управління діяльністю підприємства;
- комплексний характер формування управлінських рішень;
- високий динамізм управління;
- багатоваріантність підходів до розробки окремих управлінських рішень;
- орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства.

Також, окрім виконання вищезазначених функцій та вимог управління ефективністю виробничо-господарської діяльності повинно відповідати основним принципам управління, таким як: цілеспрямованість,

спланованість, компетентність, дисципліна, стимулювання, ієрархічність, взаємозалежність, економічність, оптимальність, плановість та єдність цілей, тощо.

Виконання цих вимог та відповідність принципам управління дозволяє підприємству без перешкод здійснювати управління ефективністю діяльності та адаптувати його відповідно до поставлених цілей.

Досягнення ж поставлених підприємством цілей неможливо здійснити без виконання певних завдань. Управління ефективністю діяльності підприємства повинно вирішувати завдання [9, с.19], які б забезпечували досягнення головної мети управління ефективністю діяльності підприємства, а саме максимізації прибутку від ефекту та мінімізації витрат на цей ефект (рис.1). Всі завдання управління пов'язані між собою та спрямовані на досягнення поставлених цілей, виконуються вони завдяки основним методам управління. Передусім необхідно обрати оптимальний метод управління відповідно до поставлених цілей. Це дає змогу прийняти управлінські рішення та реалізувати поставлені завдання. Управлінські рішення передбачають пошук найбільш ефективного й раціонального варіанта для досягнення кінцевого результату.

Контроль управління ефективністю діяльності промислового підприємства дає змогу здійснити моніторинг та аналіз процесу управління, виявити сильні та слабкі сторони, що, в свою чергу, є основою для подальшого регулювання процесу управління.

Слід зауважити, що здійснення управління ефективністю діяльності підприємства, виконання вищезазначених завдань, прийняття управлінських рішень потребує формування інформативної бази. Тобто, передусім необхідно визначити та оцінити ефективність діяльності підприємства.

Завдання визначення ефективності виникає в різних ситуаціях, його раціональне вирішення в конкретних умовах передбачає застосування тих або інших підходів чи методик. На практиці відсутність чітких вимог до методики оцінки ефективності діяльності підприємства може призвести до похибки у розрахунках, що може спричинити погіршення діяльності підприємства. Тому ця проблема є досить актуальною і потребує

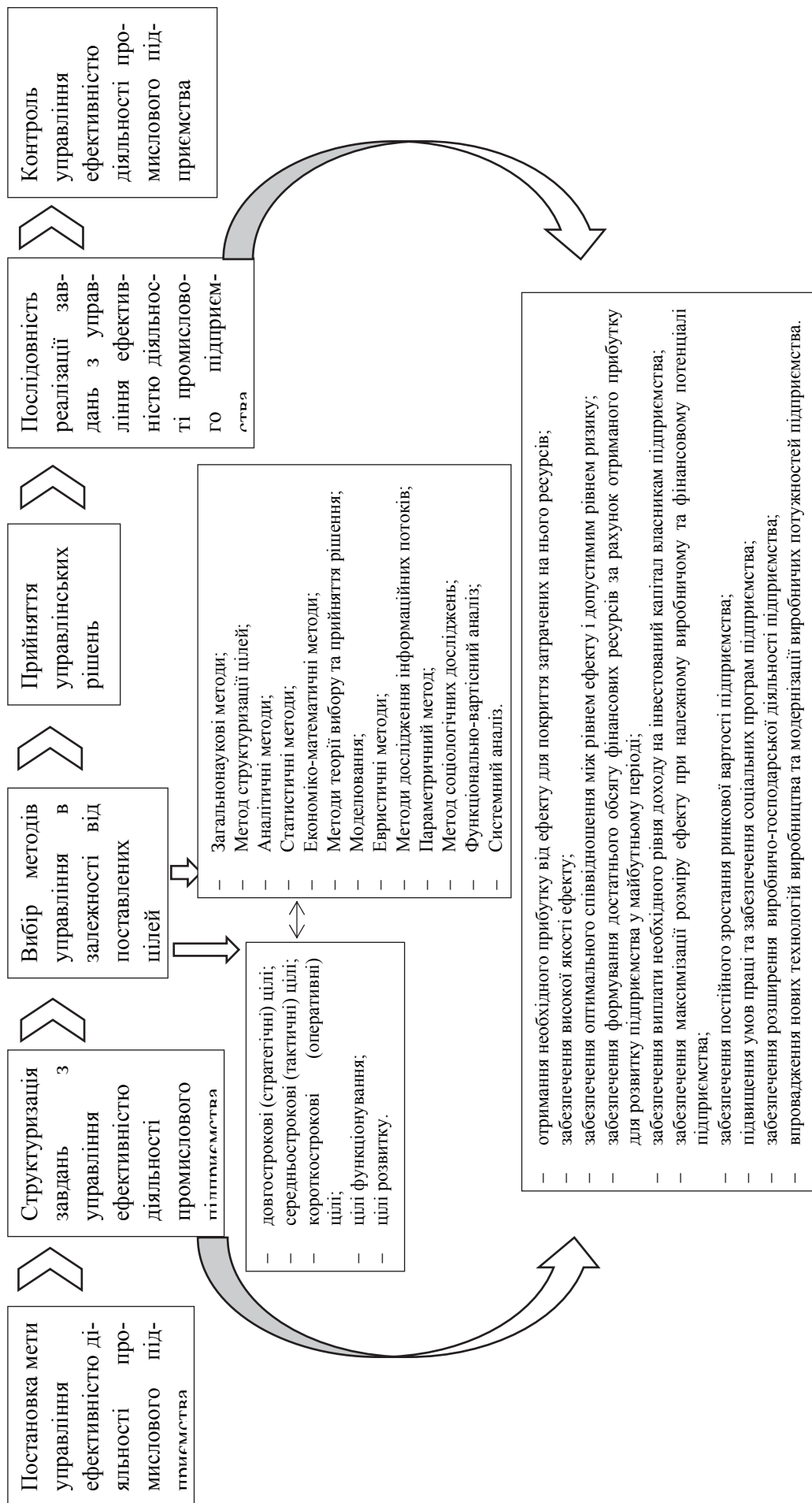

Рис. 1. Алгоритм процесу управління ефективністю діяльності підприємства

подальших наукових досліджень.

Науковці пропонують різні методи оцінки ефективності виробничо-господарської діяльності. Одні – прибічники побудови інтегрального показника, інші – системи показників. На нашу думку, побудова інтегрального показника є досить складним методом і включає в себе безліч входних параметрів, що ускладнює розрахунки, тому доцільніше використовувати системний метод. Система показників дозволяє всебічно оцінити ефективність роботи підприємства та результати використання витрачених ресурсів, проаналізувати сумарний ефект різних її структурних підрозділів та напрямків діяльності. Системний підхід дозволяє адаптувати систему показників ефективності для промислових підприємств, що в свою чергу надає змогу своєчасно та адекватно оцінити ефективність діяльності підприємства на всіх стадіях роботи і на всіх проміжках часу. Це дозволяє виявити переваги та недоліки політики підприємства і, на основі отриманих результатів, дозволяє розробити певні заходи для підвищення ефективності діяльності промислового підприємства.

Таким чином, для оцінки ресурсів, що забезпечують господарську діяльність, та ефективність їх використання необхідна система показників, які надають змогу всебічно проаналізувати ефективність роботи підприємства. На нашу думку, при формуванні системи показників ефективності господарської діяльності, доцільно дотримуватись таких принципів:

–забезпечення органічного взаємозв'язку критерію і системи конкретних показників ефективності діяльності;

–відображення ефективності використання всіх видів використаних ресурсів;

–можливість застосування показників ефективності під управлінням різними ланками виробництва для підприємства (діяльність у організації);

–виконання провідними показниками стимулюючої функції у процесі використання наявних резервів зростання ефективності виробництва.

Процес виміру очікуваного чи досягнутого рівня ефективності діяльності підприємства методологічно пов'язаний, передусім, з визначенням відповідного критерію і

формуванням відповідної системи показників.

На нашу думку, оцінка управління ефективністю діяльності підприємства повинна відповідати критеріям відповідності отриманого результату і цілям, які були поставлені, економічності отримання ефекту та максимізації прибутку підприємства від отриманого результату.

Багато науковців пропонують свою класифікацію показників ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства. На нашу думку, більш повну класифікацію пропонує І. Бойчик [10], також власну класифікацію пропонують і інші автори: Л. Мельник, Г. В. Савицька, Ю. Г. Левченко, Н. А. Шекмар та інші. Запропонована система показників ефективності виробничо-господарської діяльності відповідає відзначеним принципам та поділяється на групи (рис.2). Кожна з цих груп включає в себе конкретні абсолютні чи відносні показники, які характеризують загальну ефективність ведення господарства чи ефективність використання окремих видів ресурсів.

Узагальнюючі показники дають змогу оцінити результативність діяльності підприємства в цілому. В свою чергу, це дозволяє приймати рішення та реалізовувати заходи, спрямовані на удосконалення або трансформацію діяльності підприємства на рівні вищої ланки управління.

Показники ефективності дозволяють оцінити та обґрунтувати вибір ресурсів для досягнення конкретних цілей та допомагають зробити вибір напрямів розвитку діяльності конкретного підприємства. Обрані показники дають можливість обґрунтувати рішення з удосконалювання окремих компонентів виробничих процесів.

Показники ефективності використання ресурсів виробництва характеризують окремі сторони діяльності підприємства. Аналіз всіх цих показників дозволяє виявити основні проблеми, а головне, їх причини та своєчасно прийняти потрібні рішення на окремих стадіях виробничо-господарської діяльності.

Згрупована сукупність показників ефективності використання ресурсів підприємства дозволяють розрахувати узагальнюючі показники (рис. 2).

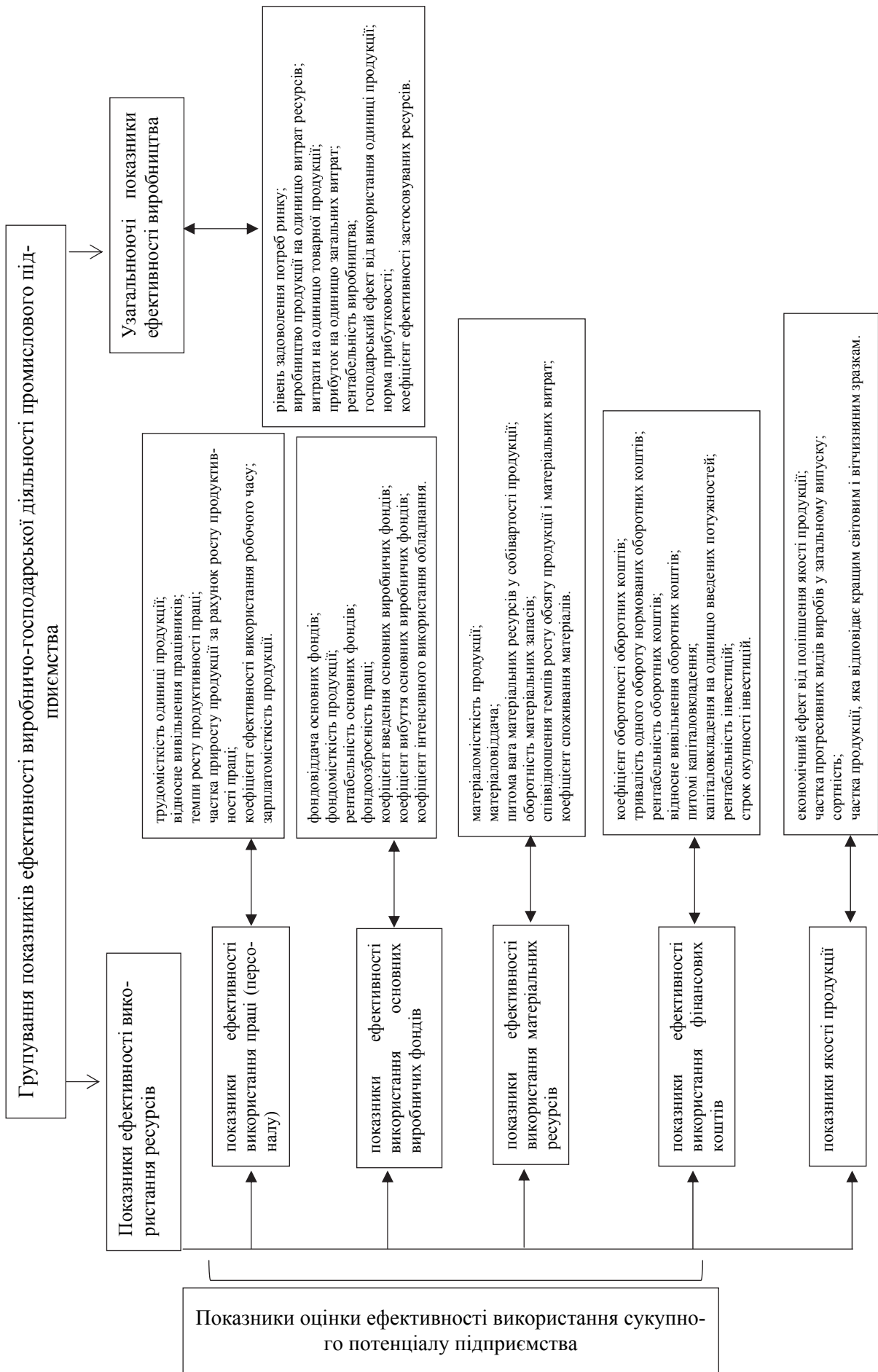

Рис. 2. Групування та систематизація показників виробничо-господарської діяльності промислового підприємства

Кінцевий результат роботи підприємства оцінюється рівнем ефективності його господарської діяльності: загальним обсягом одержаного прибутку та в розрахунку на одиницю ресурсів [8], тому вимірювання ефективності використання ресурсів є важливим етапом на шляху до підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності. Прибутковість є головною умовою подальшого розширення виробництва, його технологічного вдосконалення. Майже в кожній групі запропонованої системи показників ефективності діяльності підприємства є показники рентабельності (прибутковості), що вказує на їх провідну роль в оцінці ефективності діяльності підприємства. На нашу думку, рентабельність, як відносний показник прибутковості підприємства, – основний показник ефективності діяльності підприємства. Адже, щоб зробити висновок про рівень ефективності господарювання, отриманий прибуток необхідно порівняти з понесеними витратами або активами, які забезпечують підприємницьку діяльність.

На нашу думку, рентабельність, як відносний показник прибутковості підприємства, – основний показник ефективності діяльності підприємства. Адже, щоб зробити висновок про рівень ефективності господарювання, отриманий прибуток необхідно порівняти з понесеними витратами або активами, які забезпечують підприємницьку діяльність.

Рентабельність має декілька модифікованих форм, залежно від того, які саме прибуток і ресурси використовують у розрахунках. Проте виділяють дві основні групи показників рентабельності: рентабельність інвестицій (капіталу) та рентабельність продажів (продукції). Завдяки показникам, що входять до цих груп, можна оцінити ефективність всіх видів ресурсів підприємства, політику ціноутворення, ефективність формування прибутку.

Тобто, комплексна оцінка ефективності діяльності підприємства дозволяє виявити фактори впливу на неї, проаналізувати адекватність прийнятих управлінських рішень та дає змогу коригувати процес управління ефективністю.

Висновки. Таким чином, ефективність виробничо-господарської діяльності доціль-

но характеризувати як кінцевий результат використання ресурсів (праці, капіталу, землі, матеріалів, енергії, інформації) у виробництві різних товарів та послуг.

Управління ж ефективністю виробничо-господарської діяльності представляє складний, комплексний процес регулювання виробничо-господарської діяльності, що має на меті досягнення підприємством заданих цілей за таких умов, при яких прибуток від діяльності підприємства перевищував би витрати, що забезпечили цю діяльність. Здійснення процесу управління ефективністю діяльності підприємства можливе тільки на основі результатів оцінки та вимірювання ефективності. Комплексний підхід до оцінки ефективності діяльності підприємства дає змогу розробити заходи з підвищення ефективності діяльності та запропонувати інструментарій вимірювання ефективності використання сукупного потенціалу промислового підприємства, що є актуальним, особливо сьогодні, коли підприємства працюють в умовах обмеженості фінансових ресурсів та потребують розробки заходів з економії матеріальних витрат.

Головне завдання в управлінні підприємством – співвідношення витрат і доходів, що дозволяє виявити оптимальність використання сукупних ресурсів і, у разі прибутковості, надає можливість здійснювати розширене відтворення та сприяти зростанню конкурентоспроможності підприємства.

Література

1. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія: В 3 т. Т.1 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Вид. центр «Академія», 2002. – 950 с.
2. Мельник Л. Г. Економіка підприємства: Конспект лекцій: навч. пос. / Л. Г. Мельник, О. І. Корінцева. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. – 412 с.
3. Метеленко Н. Г. Внутрішній господарський механізм ефективного функціонування промислових підприємств: теорія, практика, перспективи: монографія / Н. Г. Метеленко. – Запоріжжя : КПУ, 2010. – 480 с.
4. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18; 19 – 20; 21 – 22.
5. Формирование хозяйственных решений : монография / В. М. Хобта, О. А. Солодова, С. И. Кравченко, О. Н. Фищенко и др. – Донецк : Каштан, 2003. – 416 с.
6. Семенов Г. А. Организация и планирование хозяйственной деятельности предприятия : моно-

графія / Г. А. Семенов, А. Г. Семенов. – Запорожье : ЗГИА, 2001. – 174 с.

7. Кулаков В. І. Еволюція поглядів на управління виробничо-господарською діяльністю підприємств [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://mev-hnu.at.ua/load/mizhnarodna_naukovo_praktichna_interne_t_konferencija/1_formuvannja_ta_ocinka_efektivnosti_funkcio-uvannja_mekhanizmiv_upravlinnja_dijalnistju_pidpriemstv/evoljucija_pogljadiv_na_upravlinnja_virobnicho_gospodarskoju_dijalnistju_pidpriemstv/2-1-0-92

8. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. С. Іванілов – К. : Центручбової літератури, 2009. – 728 с., С. 664 – 665.

9. Куценко А. В. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України: монографія / А. В. Куценко – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008. – 205 с.

10. Бойчик І. М. Економіка підприємства : навч. пос. / І. М. Бойчик. – К. : Атака, 2002. – 480 с., С. 352 – 353.

В статье исследуется эффективность производственно-хозяйственной деятельности и ее место в механизме управления промышленными предприятиями. Проанализированы эффективность производственно-хозяйственной деятельности и управление эффективностью. Обоснована взаимосвязь между управлением эффективностью и управлением деятельностью предприятия. Определены методы оценки эффективности деятельности предприятия.

Ключевые слова: эффективность, производственно-хозяйственная деятельность, управление, результат, оценка, предприятие, доходность.

The effectiveness of the economic activities and their place in the mechanism of industrial enterprise management is examined. «Effectiveness» as an economic category, the effectiveness of the economic activities and performance management are analysed. The relationship between performance management and management of the company is grounded. The methods of evaluating the effectiveness of the company are defined.

Keywords : efficiency, production and business activities, management, outcome, evaluation, enterprise, profitability.

Рекомендовано до друку д.е.н., проф. Метеленко Н. Г.

Надійшла до редакції 18.12.13 р.